

Jarosław Flakowski
Uniwersytet Zielonogórski

NIEMIECKA SCENA POLITYCZNA PO WYBORACH W 1994 I 1998 ROKU. KIERUNKI EWOLUCJI

Zjednoczenie Republiki Federalnej Niemiec (RFN) i Niemieckiej Republiki Demokratycznej (NRD) dnia 3 października 1990 roku uznaje się za jedno z istotniejszych wydarzeń w historii politycznej Europy lat 90. XX wieku. Nowe państwo niemieckie stało się znaczącym aktorem politycznym, który kształtuje oblicze Unii Europejskiej czy Paktu Północnoatlantyckiego (NATO). Dlatego też układ sił w Bundestagu oraz jakoś niemieckiej sceny politycznej wydaje się istotnym zagadnieniem badawczym dla współczesnych politologów. Należy pamiętać, że to właśnie RFN po zjednoczeniu jest najpotężniejszym ekonomicznie i politycznie sąsiadem Polski. Nie można pominąć również obciążonych historycznie relacji między wspomnianymi krajami. Obecnie sytuacja polityczna w państwie niemieckim dosyć znacznie oddziałuje na Polskę, a w szczególności na współpracę międzypaństwową oraz gospodarczą. Dzieje się tak między innymi w wyniku globalizacji gospodarek narodowych, które dążą do stworzenia wspólnej światowej przestrzeni ekonomicznej.

Powinno się również wskazać, że w społeczeństwie polskim kwestia niemiecka jest dość słabo znana i obciążona licznymi stereotypami pozostałymi z okresu rządów komunistycznych w Polsce. Polacy, by móc pełniej zrozumieć funkcjonowanie swego państwa we współczesnym świecie, muszą poznać sytuację polityczną innych krajów. Dlatego też lektura niniejszego opracowania dostarczy informacji właśnie o charakterze sceny politycznej Republiki Federalnej Niemiec po wyborach w roku 1994 i 1998. Elekcja w roku 1994 odbyła się po raz pierwszy od zjednoczenia na równych zasadach dla partii politycznych ze wschodu i zachodu Niemiec. Można ją uznać za w pełni odzwierciedlającą nastroje społeczeństwa niemieckiego. Natomiast druga ze wspomnianych przyniosła znaczącą zmianę federalnej sceny politycznej. Rządząca koalicja CDU/CSU – FDP poniosła klęskę wyborczą a nowy rząd utworzyli socjaldemokraci razem z *Zielonymi*, którzy pierwszy raz w swej historii uczestniczyli w sprawowaniu władzy na tym szczeblu.

Opracowanie to zostało napisane na podstawie różnorodnych źródeł informacji. Z jednej strony autor oparł się na opracowaniach monograficznych oraz licznych

pracach zbiorowych traktujących o ukazywanej tematyce. Z drugiej zaś praca, ze względu na dynamikę poruszanego zagadnienia, została wzbogacona wiadomościami pochodzącymi z pism periodycznych, stron internetowych, a także licznymi danymi statystycznymi. Dlatego też autor początkowo zastosował dwie przewodnie metody badawcze: opisową oraz historyczną, by potem poszerzyć ich katalog o metodę statystyczną oraz analizę tekstów źródłowych. Zabieg taki pozwolił na pełniejsze uchwycenie badanego zjawiska.

Artykuł składa się z pięciu zasadniczych części. Dział pierwszy prezentuje ustalenia definicyjne elementów, które wyznaczają ramy badawcze niemieckiej sceny politycznej. Autor omówił między innymi system wyborczy do Bundestagu, istotę partii oraz systemu partyjnego czy wybrane pojęcia z marketingu politycznego. Część druga została poświęcona przedstawieniu krótkiego opisu niemieckich partii politycznych uwzględniającego ich działania oraz oblicze programowe po 1989 roku. Kolejny dział zawiera informacje dotyczące przebiegu kampanii wyborczych poprzedzających elekcję w roku 1994 i 1998. W części czwartej autor poddał analizie układ sił w Bundestagu po wspomnianych powyżej wyborach. Wreszcie ostatni dział ukazuje klasyfikację niemieckiego systemu partyjnego w oznaczonym okresie badawczym. Opracowanie zostało wzbogacone o tabele zawierające dane statystyczne, które powodują lepszą wizualizację omawianego zagadnienia.

Założenia metodologiczne

Podstawą funkcjonowania każdego demokratycznego systemu politycznego jest umożliwienie społeczeństwu wpływu na podejmowanie decyzji politycznych w państwie. Współcześnie występują różne formy tak rozumianej partycypacji obywateli. Jedną z nich jest udział w procesie wyborczym kreującym skład organów przedstawicielskich. Podstawą tego procesu jest system wyborczy¹. Ryszard Herbut w *Leksykonie politologii* wskazuje, że jest to:

[...] zbiór reguł określających charakter i przebieg procesu, w którym indywidualne preferencje obywateli zostają przekształcone w głosy, a następnie przetworzone w decyzje dotyczące wyboru reprezentantów – uczestników państwowego procesu decyzyjnego – piastujących funkcje w organach obieralnych².

Analizując powyższą definicję, należy wyróżnić trzy podstawowe zadania systemu wyborczego. Po pierwsze będzie on mechanizmem umożliwiającym wyborcom określe-

¹ M. Bankowicz, *Demokracja. Zasady, procedury, instytucje*, Kraków 2006, s. 177.

² R. Herbut, *System wyborczy*, [w:] *Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 2002, s. 441.

nie swoich preferencji politycznych (funkcja kreacyjna). Po drugie zagwarantuje periodyczną alternację władzy politycznej (funkcja kontrolna). Wreszcie po trzecie pozwoli na wskazanie personalnego składu wspomnianych powyżej ciał przedstawicielskich.

W niemieckim systemie politycznym na szczeblu federalnym obywatele uczestniczą w bezpośrednich wyborach wyłącznie do Parlamentu Związkowego (Bundestag). Zastosowany system wyborczy wydaje się bardzo ciekawy, ponieważ łączy w sobie dwie formuły głosowania: większościową oraz proporcjonalną.

Podstawami prawnymi wspomnianych elekcji deputowanych do Bundestagu są: Ustawa Zasadnicza RFN z 1949 roku oraz Wyborcza Ustawa Federalna z dnia 1 września 1975 roku znowelizowana w 1990 roku. Oba akty prawne precyzują wymogi dotyczące przeprowadzania wyborów, które mają charakter pięcioprzymiotnikowy, to znaczy są one powszechne, bezpośrednie, równe, tajne oraz proporcjonalne. Katalog ten został uzupełniony przymiotnikiem wolne, co wiąże się z historycznymi doświadczeniami narodu niemieckiego na obszarze byłej NRD przed rokiem 1989. Czynne i bierne prawo wyborcze przysługuje wszystkim pełnoletnim obywatelom RFN. Sam proces oddawania głosu ma charakter dwustopniowy, ponieważ połowa liczby deputowanych jest wybierana w okręgach jednomandatowych zwykłą większością głosów. Ponadto skład Bundestagu pochodzi również z głosowania o charakterze proporcjonalnym, przeliczanym metodą d'Hondta. Wyborca oddaje swój głos na konkretną listę partyjną w obrębie danego landu. Przy czym należy zaznaczyć, że nie musi on oddawać swego głosu na listę, z której wywodził się preferowany przez niego kandydat podczas głosowania większościowego. W tak zwanym drugim głosowaniu listy tworzone są wyłącznie przez partie polityczne, które by uzyskać prawo do uczestnictwa w podziale mandatów muszą pokonać 5% klauzulę zaporową w skali Federacji³. Taka formuła przeprowadzenia elekcji zapewnia dosyć wierne odzwierciedlenie preferencji wyborczych obywateli. Dzieje się tak, ponieważ wybory większościowe zapewniają równe szanse kandydatom partyjnym oraz niezależnym, natomiast formuła proporcjonalna zapobiega potencjalnej sytuacji rozdrobnienia sił politycznych w Bundestagu, czego nie gwarantowałaby ta pierwsza.

Rywalizacja partii politycznych czy innych organizacji obywatelskich o poparcie społeczeństwa ma charakter ciągły i nie jest związana wyłącznie z konkretną elekcją. Oznacza to, że wspomniane ugrupowania prowadzą wiele działań, które najczęściej koncentrują się na określaniu potrzeb oraz dostarczeniu pakietów informacji o swej

³ Por. P. Sarnecki, *Ustroje konstytucyjne państw współczesnych*, Kraków 2003, s. 112-113; K. Kociubiński, *Systemy polityczne Austrii, Niemiec i Szwajcarii*, Wrocław 2003, s. 52-55; K.A. Wojtaszczyk, *Współczesne systemy polityczne*, Warszawa 2000, s. 80-83; B. Banaszak, *System konstytucyjny Niemiec*, Warszawa 2005, s. 46-51; E. Gdulewicz, *Ustrój polityczny Niemiec*, [w:] *Ustroje państw współczesnych*, red. E. Gdulewicz, Lublin 2000, s. 104-107.

działalności czy programie politycznym potencjalnym zwolennikom, wybranym grupom społecznym czy konkretnym jednostkom. Zachowania te określane są mianem marketingu politycznego, będącego w rozumieniu Roberta Wiszniewskiego „instrumentem służącym do osiągnięcia sukcesów na rynku politycznym”⁴.

Intensyfikacja wysiłków marketingowych partii politycznych następuje w okresie kampanii wyborczej, na którą według Marka Bankowicza składa się „cały kompleks działań i posunięć [...], zmierzających do pozyskania wyborców”⁵.

R. Wiszniewski uznał, że „marketingowe podejście do kampanii wyborczych sprządza się w dużej mierze do analizy i oceny strategii podmiotów rywalizacji prezentowanych na specyficznym rynku wymiany ofert programowych”⁶. Na program wyborczy składają się dokumenty partii politycznych lub określonych kandydatów prezentujące ich oblicze, główne idee, cele, a także mechanizm ich osiągnięcia⁷.

Partia oraz system partyjny są znaczącymi elementami określającymi jakość funkcjonowania narodowej sceny politycznej. Występują one w większości państw świata, i to bez względu na ustrój w nich obowiązujący. Zjawisko partii oraz systemu partyjnego, a w szczególności ich dynamika, powszechność występowania oraz mnogość spełnianych przez nie funkcji w zróżnicowanych warunkach politycznych powodują ogromne trudności przy próbach stworzenia uniwersalnych ujęć definicyjnych. Dlatego też w niniejszym opracowaniu zostaną jedynie wskazane wybrane próby definiowania tych pojęć, ponieważ zagadnienie to zasługuje bez wątpienia na odrębną pracę badawczą.

Na potrzeby niniejszego opracowania zostaną opisane dwa nurty interpretacyjne istoty partii politycznej oraz definicja zawarta w prawie niemieckim. Przykładowo już w 1816 roku Benjamin. Constant pisał, że „partia jest grupą ludzi wyznających tę samą doktrynę polityczną”⁸. Przytoczone wyjaśnienie pojęcia zostało utrzymane w duchu liberalnego pojmowania sposobu funkcjonowania systemu politycznego. Natomiast w nauce marksistowskiej partię polityczną ujmowano, uwzględniając przede wszystkim kryterium klasowości. Doskonałym przykładem takiego podejścia są rozważania Karola Marksa i Fryderyka Engelsa, dla których partia polityczna była jednym ze stadiów rozwojowych klasy robotniczej ujmowanej jako całość, formą jej społeczno-politycznej egzystencji⁹. Według Marka Sobolewskiego w nauce marksistowskiej „partie są traktowane jako organizacje reprezentujące interesy poszczególnych klas społecznych”¹⁰.

⁴ R. Wiszniewski, *Marketing wyborczy*, Warszawa–Wrocław 2000, s. 17.

⁵ M. Bankowicz, *op. cit.*, s. 182.

⁶ R. Wiszniewski, *op. cit.*, s. 20.

⁷ M. Bankowicz, *op. cit.*, s. 181.

⁸ Cyt. za A. Barcikowski, *Partie polityczne i systemy partyjne*, [w:] *Nauka o polityce*, red. A. Bodnar, Warszawa 1988, s. 115.

⁹ *Ibidem*, s. 116.

¹⁰ M. Sobolewski, *Partie i systemy partyjne świata kapitalistycznego*, Warszawa 1977, s. 46-47.

Współcześnie wydaje się, że w żadnym państwie o reżimie demokratycznym nie występują partie o charakterze klasowym. Większość z nich, starając się zmaksymalizować osiągi wyborcze, kieruje swą ofertę programową do wszystkich obywateli. Obecnie o partiach klasowych można mówić jedynie w państwach komunistycznych.

Niemiecka ustawa federalna o partiach politycznych z dnia 24 lipca 1967 roku stanowi, że:

[...] partie polityczne są zrzeszeniami obywateli, które zamierzają wywierać stale lub przez dłuższy czas wpływ na polityczne kształtowanie woli na szczeblu federacji lub landu oraz współdziałać w reprezentowaniu narodu w Bundestagu lub w jednym z parlamentów krajowych, jeżeli w świetle ogólnego obrazu rzeczywistych stosunków, a zwłaszcza z uwagi na zasięg i trwałość ich organizacji, liczbę członków i sposób występowania w życiu publicznym dają wystarczającą gwarancję poważnego traktowania swych celów¹¹.

W literaturze tematycznej występują różnorodne próby definiowania istoty systemu partyjnego, które można przypisać do dwóch tak zwanych podejść badawczych. Pierwsze z nich – statyczne – zakłada, że system partyjny to suma partii, które uczestniczą w procesie wyborczym. Natomiast ujęcie drugie – dynamiczne – uwzględnia również tworzące się relacje pomiędzy partiami politycznymi rywalizującymi na arenie wyborczej, parlamentarnej lub gabinetowej¹². Na przykład Douglas Rae opisywał system partyjny jako unikalny zbiór powiązań między partiami¹³. Natomiast Maurice Duverger uznał, że przez pojęcie systemu partyjnego należy rozumieć ogół form współdziałania lub rywalizacji partii na narodowej scenie politycznej¹⁴.

Główne partie polityczne na arenie federalnej

Od momentu zjednoczenia obu państw niemieckich, w obrębie narodowego systemu partyjnego znaczącą rolę na arenie federalnej odgrywa sześć ugrupowań politycznych. Zalicza się do nich Socjaldemokratyczną Partię Niemiec (SPD), Unię Chrześcijańsko-Demokratyczną (CDU), Unię Chrześcijańsko-Społeczną (CSU), Wolną Partię Demokratyczną (FDP), *Zielonych/Sojusz'90 (B'90/G)* oraz postkomunistyczną Partię Demokratycznego Socjalizmu (PDS). Wspomniane ugrupowania, począwszy od 1989 roku, musiały zmodyfikować swoje strategie działań, dostosowując

¹¹ Cyt. za K. Kociubiński, *op. cit.*, s. 71. Zob. również M. Chmaj, W. Sokół, M. Żmigrodzki, *Teoria partii politycznych*, Lublin 1999, s. 102 i n.; B. Banaszak, *op. cit.*, s. 52-53 i n. na temat partii oraz systemu partyjnego niemieckiej sceny politycznej.

¹² R. Wiszniewski, *op. cit.*, s. 37-38.

¹³ Por. A. Antoszewski, R. Herbut, *Systemy polityczne współczesnego świata*, Gdańsk 2001, s. 117; R. Herbut, *Kategoria systemu partyjnego*, [w:] *Wstęp do teorii partii i systemów partyjnych*, red. W. Jednaka, Poznań–Wrocław 2000, s. 101-102.

¹⁴ Zob. np. M. Sobolewski, *op. cit.*, s. 399-400.

je do przemian zachodzących na rynku wyborczym (pojawienie się nowej grupy wyborców z byłej NRD lub też w przypadku PDS dostosowania się demokratycznych warunków rywalizacji typowej dla państw zachodnioeuropejskich).

Wydarzenia powiązane z upadkiem muru berlińskiego spowodowały ponowną możliwość odrodzenia niezależnego ruchu socjaldemokratycznego na obszarze Niemieckiej Republiki Demokratycznej oraz uświadomiły elitom zachodnioniemieckiego SPD, że jest to szansa zrealizowania idei zjednoczeniowych zdefiniowanych już w 1946 roku. Począwszy od 1989 roku na terenie wschodnich Niemiec, rozpoczął się proces odbudowy samodzielnych struktur partyjnych SPD – *Ost*. Na czele tego ugrupowania stanęli Marcus Meckel oraz Martin Gutzzeit. Rok później doszło do porozumienia między działaczami SPD – *West* oraz SPD – *Ost*, i jeszcze przed oficjalnym połączeniem RFN i NRD doszło do zjednoczenia obu wspomnianych struktur socjaldemokratycznych podczas berlińskiego zjazdu, który odbył się między 26 a 28 września¹⁵.

Przewodniczącym struktury federalnej SPD podczas wyborów 1994 roku był Rudolf Scharping (1993-1995), natomiast cztery lata później stanowisko to piastował Oskar Lafontaine (1995-1999)¹⁶.

Oferta programowa SPD koncentruje się głównie wokół koncepcji społecznej gospodarki rynkowej. Socjaldemokraci uznają prawo państwa do ingerencji w mechanizmy rynkowe w celu zapewnienia wysokiego poziomu świadczeń socjalnych dla społeczeństwa. W dziedzinie polityki zagranicznej są zwolennikami wzmocnienia instytucjonalnego Unii Europejskiej, która winna być przeciwwagą dla Stanów Zjednoczonych¹⁷.

Tabela 1. Rezultaty wyborcze SPD do Bundestagu w latach 1990-1998

Wybory do Bundestagu	Uzyskane poparcie ogółem (%)	Deputowani	
		(%)	liczba
1990	33,5	36,1	239
1994	36,4	37,5	252
1998	40,9	44,5	298

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z www.bundestag.de (13.03.2007).

¹⁵ A. Sokołowski, *Socjaldemokracja niemiecka (1875-1995)*, [w:] *Partie polityczne w Niemczech w XIX i XX wieku*, red. K. Fiedor, M. Lis, Opole 1997, s. 100.

¹⁶ www.spd.de (13.03.2007).

¹⁷ Zob. więcej *Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands 1998* – www.spd.de (13.11.2009); R. Bieniada, *Socjaldemokratyczna Partia Niemiec (SPD)*, [w:] *Partie polityczne w Niemczech*, red. K.A. Wojtaszczyk, Warszawa 2004.

Należy również pamiętać, że oblicze programowe SPD ukształtowało się pod wpływem stycznościowego charakteru rywalizacji w obrębie niemieckiego systemu partyjnego, co sprawia, że ma ono charakter centrolewicowy¹⁸.

Tabela 2. Działacze SPD piastujący główne stanowiska publiczne szczebla federalnego po 1990 roku

Przedstawiciel	Funkcja publiczna	Lata
Hans Eichel	szef rządu Hesji	1991-1999
	minister w rządzie federalnym	1998-2005
Rudolf Scharping	minister obrony RFN	1998-2002
Gerhard Schröder	kanclerz RFN	1998-2005

Źródło: opracowanie własne na podstawie M. Witkowska, *Partie polityczne w krajach związkowych Republiki Federalnej Niemiec*, Warszawa 2003, s. 58-59.

Identyczną strategię odpowiedzi na nowe wyzwania rynku politycznego wynikającego ze zjednoczenia Niemiec zastosował ruch chrześcijańsko-demokratyczny. Na pierwszym wspólnym zjeździe partii w dniach od 1 do 2 października 1990 roku, *West* – CDU połączyło się z *Ost* – CDU, tworząc jedną, wspólną, ogólnoniemiecką strukturę partyjną CDU¹⁹.

Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna składa się z 14 związków landowych, 27 związków okręgowych, 360 organizacji powiatowych oraz 11 700 organizacji miejskich, do których należy w sumie ponad 600 tysięcy członków²⁰. Przewodniczącym CDU podczas wyborów w 1994 oraz 1998 roku był Helmut Kohl²¹.

Tabela 3. Rezultaty wyborcze CDU/CSU do Bundestagu w latach 1990-1998

Wybory do Bundestagu	Uzyskane poparcie ogółem (%)	Deputowani	
		(%)	liczba
1990	43,8	48,2	319
1994	41,5	43,2	290
1998	35,1	36,6	245

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z www.bundestag.de (13.03.2007).

¹⁸ Por. nt. stycznościowego modelu rywalizacji międzypartyjnej Downs'a w: R. Wiszniowski, *op. cit.*, s. 46-50.

¹⁹ www.cdu.de/partei (13.03.2007).

²⁰ *Ibidem* – dane uśrednione z lat 1994-1998.

²¹ *Ibidem*.

Ogólnoniemiecki program polityczny chrześcijańskiej demokracji jest wspólny dla obu unii. Przy czym CSU uwzględnia również elementy regionalne, wskazując, że Bawaria winna się rozwijać dzięki rozwojowi RFN w zjednoczonej Europie. CDU i CSU akceptują zasady gospodarki wolnorynkowej oraz uznają bezcelowość ingerencji państwa w jej mechanizmy. Działania interwencyjne powinny być stosowane wyłącznie w sytuacjach kryzysowych. Głównym wyznacznikiem programowym obu ruchów jest uznanie zasady subsydiarności instytucji państwowych względem obywateli. Należy pamiętać, że jedynie w okresie międzywyborczym oba ugrupowania wskazują na konieczność ograniczenia rozдутego systemu socjalnego²².

W momencie zjednoczenia Niemiec Unia Chrześcijańsko-Społeczna (CSU)²³ jako jedyna partia nie stanęła przed koniecznością dostosowania się do nowych realiów rynku politycznego. Wynika to z tego, że CSU jest jedynym ugrupowaniem regionalnym (dominuje na bawarskiej scenie politycznej), które odgrywa doniosłą rolę na arenie federalnej państwa niemieckiego. Od 1989 roku CSU nawiązała współpracę z Niemiecką Unią Społeczną (DSU), która określana jest mianem partii siostrzanej względem CSU. Wschodniemiecka DSU nie odnosi jednak wielkich sukcesów wyborczych²⁴. Na czele bawarskiej chrześcijańskiej demokracji podczas wyborów w roku 1994 i 1998 stał Theodor Waigel²⁵.

Tabela 4. Działacze CDU/CSU piastujący główne stanowiska publiczne szczebla federalnego po 1990 roku

Imię i nazwisko działacza	Piastowane stanowiska	Okres
Roman Herzog	prezes Federalnego Trybunału Konstytucyjnego	1987-1994
	prezydent RFN	1994-1999
Helmut Kohl	kanclerz RFN	1982-1998
Richard von Weizsaecker	prezydent RFN	1984-1994

Źródło: opracowanie własne na podstawie M. Witkowska, *op. cit.*, s. 72-73.

Zjednoczenie Niemiec było dla działaczy FDP ogromną szansą realizacji idei stworzenia ogólnoniemieckiej partii liberalnej. Połączenie ugrupowań nastąpiło pod-

²² Por. www.cdu.de: Grundsatzprogramm (13.03.2007); www.csu.de: Grundsatzprogramm (13.03.2007).

²³ Unia Chrześcijańsko-Społeczna (CSU) jest partią, która na federalnej scenie politycznej występuje wyłącznie w sojuszu z siostrzaną CDU. Dlatego przyjęte kryteria opisu partii zostały zmodyfikowane.

²⁴ M. Witkowska, *Partie polityczne w krajach związkowych Republiki Federalnej Niemiec*, Warszawa 2003, s. 74.

²⁵ www.csu.de (13.03.2007).

czas zjazdu w Hanowerze, który odbył się między 11 a 12 sierpnia 1990 roku. Wtedy to *Wést* – FDP połączyło się z przedstawicielami ze wschodniego nurtu liberalnego, reprezentowanego przez *Ost* – FDP (Liberalno-Demokratyczna Partia Niemiec – LDPD oraz Narodowo-Demokratyczna Partia Niemiec – NDPD)²⁶. Podczas wyborów w 1994 roku na czele ruchu stał Klaus Kinkel, natomiast cztery lata później – Wolfgang Gerhardt²⁷.

Tabela 5. Działacze FDP piastujący główne stanowiska publiczne szczebla federalnego po 1990 roku

Imię i nazwisko działacza	Piastowane stanowiska	Okres
Klaus Kinkel	minister sprawiedliwości	1991-1992
	wicekanclerz RFN, minister spraw zagranicznych	1992-1998

Źródło: opracowanie własne na podstawie M. Witkowska, *op. cit.*, s. 83-84.

Program partii został wyznaczony w dokumencie *Wiesbadener Grundsätze* i obowiązuje od 1997 roku. Podstawową ideą promowaną przez liberałów jest wolność jednostki, która podlega ograniczeniu jedynie wolnością innych jednostek. Przy czym każda osoba ponosi odpowiedzialność za swój los oraz przyszłość kolejnych pokoleń. Taka interpretacja wolności jest podstawą do formułowania dalszych założeń programowych odnoszących się do najważniejszych kwestii, to jest: obecnego systemu politycznego (pełna akceptacja), ekonomicznego (promocja wolności gospodarczych oraz systemu wolnorynkowego), społecznego (ograniczenie świadczeń socjalnych), a także zagadnień związanych z polityką zagraniczną (wsparcie integracji w ramach Unii Europejskiej oraz NATO)²⁸.

Tabela 6. Rezultaty wyborcze FDP do Bundestagu w latach 1990-1998

Wybory do Bundestagu	Uzyskane poparcie ogółem (%)	Deputowani	
		(%)	liczba
1990	11	11,9	79
1994	6,9	7,0	47
1998	6,2	6,4	43

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z www.bundestag.de (13.03.2007).

²⁶ M. Witkowska, *op. cit.*, s. 82; W. Zieliński, *Wolna Partia Demokratyczna – FDP*, [w:] *Partie polityczne...*, s. 118-119.

²⁷ www.fdp.de (13.03.2007).

²⁸ W. Zieliński, *op. cit.*, s. 124-125; www.fdp-bundesverband.de/grundsuetzliches – *Wiesbadener Grundsätze* (13.03.2007).

Po zjednoczeniu Niemiec Partia Zielonych stanęła przed wyzwaniem zagospodarowania nowego elektoratu z obszaru byłej NRD. W 1990 roku *Zieloni* wystartowali samodzielnie w pierwszych wyborach do Bundestagu zjednoczonego państwa niemieckiego. Była to porażka, która uświadomiła im potrzebę połączenia się z pokrewnymi ruchami ze wschodu Niemiec. Dokonano tego na zjeździe w Lipsku w 1993 roku, kiedy to *Zieloni* (Die Grünen) połączyli się z Sojuszem'90 (Bündnis'90), który skupiał organizacje proekologiczne działające na obszarze wschodnich landów²⁹.

Tabela 7. Rezultaty wyborcze B'90/G do Bundestagu w latach 1990-1998

Wybory do Bundestagu	Uzyskane poparcie ogółem (%)	Deputowani	
		(%)	liczba
1990	5	1,2	8
1994	7,3	7,3	49
1998	6,7	7,0	47

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.bundestag.de (13.03.2007).

Do podstawowych filarów programowych partii można zaliczyć: ekologię, samookreślenie jednostki, sprawiedliwość oraz szeroko pojętą demokrację bezpośrednią³⁰. B'90/G od początku swego istnienia wskazuje, że nie chce rywalizować z innymi ugrupowaniami politycznymi w klasycznym kontinuum lewica – prawica. Ze względu na status przewodniczącego ruchu ekologicznego nie odgrywa on głównej roli podczas kampanii wyborczych (silna decentralizacja struktur, kadencyjność urzędu).

Tabela 8. Działacze B'90/G piastujący główne stanowiska publiczne szczebla federalnego po 1990 roku

Imię i nazwisko działacza	Piastowane stanowiska	Okres
Joschka Fischer	minister spraw zagranicznych	1998-2005
Jürgen Trittin	minister ochrony środowiska	1998-2005
Renate Künast	minister ochrony praw konsumenta i rolnictwa	1998-2005

Źródło: opracowanie własne na podstawie A. Mirska, *Sojusz 90/Zieloni – Bündnis 90/Die Grünen*, [w:] *Partie polityczne w Niemczech*, red. K.A. Wojtaszczyk, Warszawa 2004, s. 149.

Partia Demokratycznego Socjalizmu (PDS) powstała w wyniku przemian demokratycznych w Niemieckiej Republice Demokratycznej po 1989 roku i była odpowiedzią

²⁹ M. Witkowska, *op. cit.*, s. 87-88; A. Mirska, *Sojusz 90/Zieloni – Bündnis 90/Die Grünen*, [w:] *Partie polityczne...*, s. 132-142.

³⁰ Zob. więcej S. Rudnik, *Partia Zielonych w systemie politycznym RFN*, Słupsk 1994; www.gruene-partei.de (13.03.2007).

działaczy komunistycznego SED na zmiany zachodzące początkowo na enerodowskim, a następnie ogólnoniemieckim rynku politycznym. Zarząd SED – PDS 4 lutego 1990 roku podjął uchwałę, w której zrezygnował ze starej nazwy na rzecz Partii Demokratycznego Socjalizmu (PDS). Przewodniczącym został obrany Gregor Gysi, a Hansowi Modrowowi przyznano stanowisko honorowego przewodniczącego³¹. Przewodniczącym PDS podczas wyborów w roku 1994 i 1998 był Lothar Bisky³².

Tabela 9. Rezultaty wyborcze PDS do Bundestagu w latach 1990-1998

Wybory do Bundestagu	Uzyskane poparcie ogółem (%)	Deputowani	
		(%)	liczba
1990	2,4	2,6	17
1994	4,4	4,6	30
1998	5,1	5	36

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych www.bundestag.de (13.03.2007).

Program polityczny tego ugrupowania jest kompilacją idei skrajnie lewicowych uzupełnionych hasłami walki o prawa „dyskryminowanej” ludności mieszkającej na obszarze byłej NRD. Dlatego też demokratyczni socjaliści podczas każdej kampanii wyborczej żądają kolejnych transzy finansowych dla landów wschodnich RFN. PDS postuluje reformę obecnego systemu politycznego, która winna być oparta na modelu socjalistycznym (szczególnie polityka społeczna). Według PDS gospodarka wolnorynkowa negatywnie wpływa na sytuację bytową zwykłych obywateli. Z tego właśnie powodu wszelkie wolności ekonomiczne mogą być ograniczane, by stworzyć lepsze warunki rozwoju dla „klasy robotniczej”. Jednocześnie partia nadal stoi na stanowisku, że ludność z byłej NRD traktuje się jak obywateli drugiej kategorii w Republice Federalnej³³.

Zarys przebiegu kampanii wyborczych w roku 1994 i 1998

W roku 1994 społeczeństwo niemieckie uczestniczyło w drugich od momentu zjednoczenia wyborach do Bundestagu. Jednocześnie w wielu częściach Federacji Niemieckiej odbywały się elekcje przedstawicieli do organów prawodawczych oraz wykonawczych

³¹ G. Heliński, *Partia Demokratycznego Socjalizmu*, [w:] *Partie polityczne...*, s. 158-159; <http://sozialisten.de/partei/grundsatzdokumente> (13.03.2007); M. Witkowska, *op. cit.*, s. 111-116.

³² <http://sozialisten.de/partei/parteivorstand> (13.03.2007).

³³ G. Heliński, *op. cit.*, s. 157-158; <http://sozialisten.de/partei/grundsatzdokumente/programm> (13.03.2007).

szczebla samorządowego i landowego. Ponadto na ten rok przypadają również wybory deputowanych Parlamentu Europejskiego. Dlatego też rok 1994 w przypadku Niemców można określić tak zwanym rokiem wyborczym. Trafne jest więc stwierdzenie, że poszczególne kampanie wyborcze partii politycznych ściśle na siebie oddziaływały. Przy czym zwycięstwo lub porażka danego ugrupowania w określonej elekcji powodowały modyfikację dalszych jego posunięć na rynku wyborczym. Wiązało się to również ze szczególną propozycją ofert programowych partii, która zawierała szerokie spektrum elementów, począwszy od kwestii doniosłych dla lokalnych społeczeństw, poprzez przedstawianie stanowisk wobec problemów odnoszących się do państwa niemieckiego, a kończąc na sprawach polityki zagranicznej oraz pozycji Niemiec na arenie międzynarodowej³⁴.

Do rywalizacji o mandaty deputowanych Bundestagu stanęły 22 ugrupowania polityczne. Jednak od samego początku realne szanse na wprowadzenie swej reprezentacji do Bundestagu miało wyłącznie sześć partii politycznych: CDU, CSU, SPD, FDP, *Zieloni* oraz PDS. Jak wskazuje Andrzej Stelmach:

[...] cechą specyficzną tej kampanii wyborczej było błyskawiczne reagowanie na wyniki wyborów lokalnych i nawiązywanie w kampanii wyborczej do Bundestagu do doświadczeń z walki wyborczej w poszczególnych krajach związkowych. Wyniki tej walki stawały się miernikiem popularności poszczególnych partii i polityków. Wyniki wyborów krajowych wpływały w istotny sposób na rozwój sytuacji politycznej i przebieg kampanii wyborczej³⁵.

Główne partie polityczne miały dosyć zbieżny w swych podstawowych założeniach program wyborczy (jest to cecha typowa dla niemieckiego systemu partyjnego). Jeśli zaś chodzi o planowanie kampanii wyborczych, to miało ono charakter operacyjny. Mianowicie sztaby poszczególnych ugrupowań analizowały na bieżąco zarówno wyniki badań sondażowych opinii publicznej, jak i osiągi wyborcze w poszczególnych elekcjach. Zebrawszy takie dane, na bieżąco modyfikowano stosowane zabiegi marketingowe, by były one jak najbardziej dopasowane do oczekiwań oraz nastrojów społeczeństwa. Dlatego też poszczególne wybory do parlamentów landowych oraz organów samorządowych były dla partii politycznych swoistym sprawdzianem przed wyborami do Bundestagu³⁶.

Jeżeli chodzi o partie koalicji rządowej, to FDP prowadziło najmniej konsekwentną politykę wyborczą. Mianowicie wśród liberałów doszło do rozbieżności zdań. Wyklarowały się dwa stanowiska dotyczące postawy ugrupowania wobec CDU/CSU. Jedna grupa opowiadała się za ścisłą współpracą z chrześcijańskimi demokratami, dru-

³⁴ A. Stelmach, *Wybory parlamentarne w Niemczech (16 X 1994 r.)*, [w:] *Polska i państwa sąsiednie. Wybory parlamentarne i prezydenckie 1993-1995*, red. S. Zyborowicz, Poznań 1997, s. 150.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

ga zaś lansowała samodzielność liberałów w kampanii wyborczej oraz odcięcie się od współpracy z CDU/CSU. Sytuacja spowodowała dezorientację wśród potencjalnych wyborców partii, co uwidoczniło się w osiągnięciu jedynie 6,9% poparcia elektoratu. Partia utraciła 4,1 p.% w porównaniu z wynikiem uzyskanym w elekcji roku 1990 (por. tab. 6). Reprezentacja partii w Parlamencie Federalnym zmniejszyła się do 47 deputowanych (w porównaniu z rokiem 1990 utracono 32 mandaty). Liberałowie podnosili w swej kampanii również kwestię wyłonienia się potencjalnej nowej koalicji SPD wspólnie z PDS, która miałaby utworzyć rząd mniejszościowy. Spowodowałoby to przejście FDP oraz CDU/CSU do opozycji³⁷.

Analizując kampanię wyborczą do Parlamentu Związkowego, można wyodrębnić dwa etapy. Związane to było z sytuacją partii politycznych tworzących koalicję rządową. W pierwszym okresie, który zakończył się w początkach wiosny (1994), ugrupowania rządzące traciły zaufanie wyborców. W drugim okresie zaś liberałowie oraz chadecy odzyskiwali stopniowo poparcie. Związane to było z poprawą sytuacji gospodarczej w kraju³⁸.

Jednocześnie CDU poprawiło swe notowania w landach będących niegdyś częścią byłej NRD dzięki wprowadzeniu przez kanclerza H. Kohla nowego programu pomocy finansowej dla tych terenów. Była to decyzja czysto wyborcza, ponieważ partie chrześcijańskiej demokracji chciały za wszelką cenę utrzymać się u władzy. Wyniki wyborcze CDU/CSU spadły do poziomu 41,4%, co pozwoliło obu ugrupowaniom na wprowadzenie do parlamentu 290 deputowanych (por. tab. 3).

Ciekawy jest również wzrost poparcia dla Partii Demokratycznego Socjalizmu (PDS), która lansując się na ugrupowanie broniące „rzekomo” dyskryminowanych Niemców ze wschodnich Niemiec, zdołało uzyskać o 2 p.% więcej głosów w porównaniu z elekcją w roku 1990, co dało jej jedynie 4,4% w skali Federacji (na obszarze byłej NRD – 18%). PDS uzyskała cztery bezpośrednie mandaty w okręgu Berlin, co umożliwiło jej wprowadzenie 26 dalszych deputowanych do Bundestagu (zob. tab. 9)³⁹.

Przez całą kampanię wyborczą wszystkie liczące się siły polityczne spekulowały o możliwym sojuszu gabinetowym SPD oraz PDS. Partie chrześcijańskie wręcz straszły społeczeństwo niemieckie widmem *czerwonej koalicji*. Jednak kierownictwo SPD stanowczo odcięło się od takiego wariantu. Natomiast nie wykluczano przyszłej koalicji

³⁷ Por. K. Malinowski, *System partyjny i zachowania wyborcze w zjednoczonych Niemczech*, [w:] *Zjednoczenie Niemiec – bilans przemian ekonomicznych, społecznych i politycznych (1990-2002)*, red. P. Kalka, J. Kiwerska, Poznań 2004, s. 193; A. Stelmach, *op. cit.*, s. 151-152.

³⁸ K. Malinowski, *op. cit.*, s. 193.

³⁹ M. Witkowska, *op. cit.*, s. 113; A. Antoszewski, *Wzorce rywalizacji politycznej we współczesnych demokracjach europejskich*, Wrocław 2004, s. 66.

z *Zielonymi*. Socjaldemokraci w tych wyborach uzyskali poparcie 36,4% obywateli, dzięki czemu wprowadzili do Bundestagu 252 deputowanych (zob. tab. 1).

B'90/G odniosła największy sukces w tych wyborach. Zwiększając swe poparcie jedynie o 2,3 p.%, uzyskała 49 mandatów w Bundestagu. Zatem ich reprezentacja parlamentarna wzrosła o 41 miejsc. *Zieloni* stali się realną siłą polityczną mogącą ewentualnie partycypować w procesie formowania koalicji gabinetowej (zob. tab. 7).

Tabela 10. Szczegółowe wyniki wyborów do Bundestagu z roku 1994

Lp.	Partia polityczna	Liczba oddanych głosów	% otrzymanego poparcia
1	SPD	17 141 319	36,4
2	CDU	16 089 491	34,1
3	CSU	3 427 128	7,3
4	B'90/G	3 423 091	7,3
5	FDP	3 257 864	6,9
6	PDS	2 067 391	4,4
7	Republikanie	875 175	1,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie A. Stelmach, *Wybory parlamentarne w Niemczech (16 X 1994 r.)*, [w:] *Polska i państwa sąsiednie. Wybory parlamentarne i prezydenckie 1993-1995*, red. S. Zyborowicz, Poznań 1997, s. 153.

A. Stelmach zainspirowany pracą Bernarda Perlaka pod tytułem *Super rok wyborczy w zjednoczonych Niemczech* dokonał interesującej oceny sytuacji obywatela niemieckiego przed wyborami 1994 roku. Mianowicie wskazał, że:

[...] wyborca, o ile miał poglądy prawicowe, z trudnością mógł zaobserwować różnice programowe między CDU a FDP. Jeżeli miał poglądy lewicowe, to podobne trudności pojawiały się przy porównywaniu programów PDS i Sojuszu 90/Zielonych. Ku zaskoczeniu wyborców podobne trudności pojawiały się przy analizie też wyborczych SPD i CDU. W tym ostatnim przypadku, gdyby nie inne nazwy, słownictwo, symbole i kandydaci wyborca mógłby się łatwo pomylić. W rezultacie często to nie różnice programowe określały, na którą partię głosowała dana osoba, ale co w jej odczuciu konkretne ugrupowanie polityczne sobą symbolizowało i reprezentowało⁴⁰.

Kampania wyborcza przed wyborami w roku 1998 została przeprowadzona w nowej rzeczywistości społeczno-ekonomiczno-politycznej państwa niemieckiego. Rządząca koalicja chadecko-liberalna systematycznie traciła poparcie społeczne. Główną przyczyną tego stanu była zła kondycja gospodarki narodowej. Piotr Cywiński wskazał, że „to właśnie wzrost bezrobocia, które dotknęło prawie 5 milionów osób, spowodował

⁴⁰ A. Stelmach, *op. cit.*, s. 152.

drastyczny spadek zaufania do koalicji rządzącej⁴¹. Ponad 91% Niemców żądało natychmiastowej zmiany dotychczasowej polityki zatrudnienia⁴².

Główne partie polityczne formułowały swoją ofertę programową, odnosząc się do zagadnień, takich jak: rozwiązanie problemu bezrobocia, napływ cudzoziemców, zwalczanie przestępczości (zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego), reforma systemu emerytalno-rentowego czy ochrona środowiska naturalnego. Jednocześnie unikano tematyki drażliwej dla obywateli niemieckich. Chodzi tutaj przede wszystkim o poszerzenie Unii Europejskiej i NATO na Wschód, zastąpienie waluty narodowej przez euro czy problemu aktywności skrajnej prawicy na arenie parlamentów landowych⁴³.

Adam Krzemiński (sierpień 1998) uznał, że „gorąca faza kampanii będzie zacięta, ale mało przejrzysta, bo będzie się toczyć w centrum, a nie na skrzydłach niemieckiego społeczeństwa”⁴⁴. Partie polityczne musiały również uwzględnić charakterystyczną sytuację, która wytworzyła się na rynku wyborczym. Otóż 2/3 społeczeństwa niemieckiego uważało, że rządząca do szesnastu lat koalicja chadecko-liberalna winna zostać odsunięta od sprawowania władzy, równocześnie ponad połowa Niemców zakładała, że inne partie nie będą w stanie prowadzić skuteczniejszej polityki. Podobna prawidłowość zachodziła w odniesieniu do kwestii gospodarczych – 2/3 obywateli wskazało na zły stan gospodarki narodowej przy jednoczesnym określeniu własnej sytuacji materialnej jako dobrej lub bardzo dobrej⁴⁵.

CDU/CSU prowadziła dosyć konsekwentną kampanię wyborczą. Jej naturalnym kandydatem na urząd kanclerza był H. Kohl. Działania obu unii skoncentrowały się głównie wokół promocji wspomnianego polityka, podkreślając jego kompetencje oraz kreując go na jedyne gwaranta prestiżowej pozycji RFN na arenie międzynarodowej. Jednocześnie wskazywano populizm oferty programowej socjaldemokratów oraz możliwość utworzenia czerwonej koalicji (SPD/PDS). Jednocześnie chadecy, by zdyskredytować socjaldemokratycznego kandydata na urząd kanclerski – Gerharda Schrödera, ujawnili jego korespondencję z Egonem Krenzem, w której odnosił się pozytywnie do wschodnioniemieckiego reżimu Ericha Honeckera oraz życzył sukcesów działaczom Socjalistycznej Partii Jedności Niemiec (SED) podczas wyboru deputowanych Izby Ludowej NRD (1989)⁴⁶. Warto również wspomnieć, że działacze CDU/CSU zabiegali o poparcie wyborcze Związku Wypędzonych (BdV), które ówczesna przewodnicząca BdV Erika Steinbach uzależniła od uznania żądań zwrotu majątków pozostawionych

⁴¹ P. Cywiński, *Schröder kontra Kohl*, „Wprost” 1998, nr 10, s. 88.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ A. Krzemiński, *Barwy kampanii*, „Polityka” 1998, nr 33, s. 34.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Wyniki badań przeprowadzonych przez Infratest. Dane przytoczone za: P. Cywiński, *Komu bije dzwonek*, „Wprost” 1998, nr 39, s. 96.

⁴⁶ P. Cywiński, *Komu...*, s. 96.

przez Niemców na obecnym terytorium Polski oraz Czech. Bundestag z inicjatywy deputowanych koalicji chadecko-liberalnej⁴⁷ uchwalił rezolucję, która warunkowała aprobatę państwa niemieckiego dla przystąpienia Polski i Czech do Unii Europejskiej od realizacji roszczeń BdV wysuwanych pod ich adresem⁴⁸.

CDU/CSU w wyborach w roku 1998 uzyskała poparcie 35,1% głosujących, co pozwoliło jej na wprowadzenie 245 deputowanych do Bundestagu. W porównaniu z wynikami poprzedniej elekcji obie unie utraciły 45 mandatów i 6,4 p.% ważnie oddanych głosów (zob. tab. 3).

Socjaldemokratyczna Partia Niemiec (SPD) prowadziła według P. Cywińskiego kampanię w stylu amerykańskim, gdzie G. Schröder uczestniczył w licznych spotkaniach z wyborcami, utrzymywał dobre relacje z mediami czy brał udział w innych imprezach masowych (np. koncerty rockowe). Jednocześnie obciążano odpowiedzialnością za wysoki poziom bezrobocia, biedę oraz zadłużenie społeczeństwa i państwa wyłącznie H. Kohla⁴⁹.

Działacze socjaldemokratyczni zmodyfikowali również swoją strategię wyborczą. Ich oferta programowa została skierowana do nowego segmentu rynku politycznego. Według Krzysztofa Malinowskiego:

[...] celem SPD [...] było pozyskanie wyborców reprezentujących tzw. nowy środek. W ten sposób dla celów kampanii wyborczej SPD określiła środowisko, które miało stanowić nowy rezerwuár głosów wyborczych SPD. Pod względem socjologicznym chodziło tutaj o środowisko pracowników – urzędników (Angestellte) [...], a także pracowników samodzielnych [...]⁵⁰.

Socjaldemokracja niemiecka zdobyła ogółem 40,9% głosów, dzięki czemu wprowadziła do Bundestagu 298 deputowanych. W odniesieniu do wyników poprzedniej elekcji, SPD zyskała 4,5 p.% poparcia oraz 46 mandatów (zob. tab. 1).

Wolna Partia Demokratyczna (FDP) oraz Zieloni/Sojusz'90 znalazły się praktycznie poza główną areną rywalizacji, która została zagospodarowana przez CDU/CSU oraz SPD. Jedną z głównych przyczyn tego stanu był brak jednoznacznego określenia preferencji koalicyjnych zarówno przez ruch chrześcijańsko-demokratyczny, jak i socjaldemokratów. Przedstawiciele CDU/CSU początkowo nie wykluczyli dalszej współpracy z liberałami, jednak w miarę utraty poparcia społecznego rozważano również utworzenie tak zwanej wielkiej koalicji wraz z SPD, które początkowo było gotowe na takie rozwiązanie. Sam G. Schröder deklarował otwartość na ewentualne

⁴⁷ Deputowani SPD wstrzymali się od głosu, a frakcja PDS zagłosowała przeciwko tej rezolucji.

⁴⁸ Zob. więcej w P. Cywiński, *Kampania niemiecka*, „Wprost” 1998, nr 34, s. 70-71.

⁴⁹ P. Cywiński, *Komu...*, s. 96.

⁵⁰ K. Malinowski, *op. cit.*, s. 196.

rozmowy koalicyjne z B'90/G, odcinając się jednocześnie od współpracy z przedstawicielami PDS⁵¹.

Ponadto należy uwzględnić realną siłę FDP oraz B'90/G na niemieckim rynku politycznym. P. Cywiński wskazał, że „szeregi *Zielonych* i liberałów z FDP razem wzięwszy są o jedną trzecią mniejsze od regionalnej bawarskiej Unii Chrześcijańsko-Społecznej (CSU)”⁵².

Podczas kampanii wyborczej ruch ekologiczny przedstawiał wyrazistą ofertę programową skierowaną do wyborców o profilu postmaterialistycznym. Partia Zielonych postulowała między innymi rozwiązanie Paktu Północnoatlantyckiego oraz niemieckich sił zbrojnych, a także wprowadzenie podatku ekologicznego doliczanego do ceny paliwa, co wiązałoby się ze wzrostem jej wysokości do ponad pięciu marek za litr. Ostatni ze wspomnianych postulatów doprowadził do znacznego spadku popularności tego ugrupowania pod koniec kampanii, które przez cały okres przedwyborczy systematycznie wzrastało⁵³. Ostatecznie B'90/G uzyskała 6,7% ważnie oddanych głosów (nieznaczny spadek w porównaniu do poprzedniej elekcji – 0,5 p.%), co umożliwiło jej wprowadzenie 47 deputowanych do Bundestagu, to jest o dwóch mniej niż w ubiegłej kadencji (zob. tab. 7).

Partia liberalna, po szesnastoletnim okresie sprawowania rządów razem z chrześcijańską demokracją, zatraciła swoje oblicze programowe⁵⁴. FDP otrzymała 6,2% poparcia (spadek o 0,7 p.%, utrata 4 mandatów), wprowadzając do parlamentu 43 posłów (zob. tab. 6). K. Malinowski zaznaczył, że „spory odsetek głosów na rzecz FDP oddali wyborcy chadeccy ze względów taktycznych”⁵⁵.

Partia Demokratycznego Socjalizmu (PDS) utrzymała swój socjalistyczny profil programowy. Jej działania koncentrowały się głównie na wchodnioniemieckim rynku wyborczym. Postkomuniści kreowali się na jedyny ruch, który domaga się bardziej sprawiedliwego podziału dochodów społeczeństwa. Uznano za konieczne między innymi zwalczanie biedy, wzmocnienie systemu pomocy socjalnej czy ograniczenie poziomu bogactwa⁵⁶. Ruch demokratycznego socjalizmu odniósł największy sukces w historii swej działalności. Po raz pierwszy ugrupowanie sforsowało pięcioprocentową klauzulę zaporową, co umożliwiło mu udział w proporcjonalnym podziale mandatów. PDS osiągnęła 5,1% poparcia w skali federacji (na obszarze byłej NRD – 17%), wprowadzając 36 deputowanych do Bundestagu (zob. tab. 9)⁵⁷.

⁵¹ Por. P. Cywiński, *Komu...*, s. 97; P. Cywiński, *Schröder...*, s. 88-89.

⁵² P. Cywiński, *Komu...*, s. 97.

⁵³ K. Malinowski, *op. cit.*, s. 195.

⁵⁴ P. Cywiński, *Komu...*, s. 97.

⁵⁵ K. Malinowski, *op. cit.*, s. 195.

⁵⁶ P. Cywiński, *Komu...*, s. 97.

⁵⁷ K. Malinowski, *op. cit.*, s. 196.

K. Malinowski, dokonując oceny znaczenia wyborów w roku 1998, zauważył, że:

[...] po raz pierwszy w historii RFN doszło do zmiany koalicji rządzącej wskutek wyborów parlamentarnych. Zarówno SPD (40,9% głosów) pokonała chadecję (35,1%), jak i *Zieloni* (6,7%) pretendujący do udziału w rządach na szczeblu federalnym zwyciężyli swych rywali liberałów (6,2%). Wszystkie poprzednie zmiany rządów następowały na drodze wymiany koalicyjnego partnera⁵⁸.

Układ sił w Bundestagu a polityka koalicyjna

Problematyka procesu tworzenia się gabinetów koalicyjnych pozostaje od lat w kręgu zainteresowania współczesnych politologów. Jest to istotny składnik współczesnych demokratycznych reżimów politycznych, który stał się mechanizmem oraz wyznacznikiem demokratycznej alternacji władzy państwowej. Dlatego należy pamiętać, że w tym kontekście badań politologicznych sama kampania oraz wybory parlamentarne są jedynie wstępem do formowania się nowego lub przekształcenia dotychczasowego układu rządzącego w danym państwie. Akt wyborów to wyłącznie wyznacznik nowego, strategicznego układu sił politycznych w wyłonionym parlamencie. W tym momencie bezpośrednia rola wyborców zostaje zakończona.

O samym procesie tworzenia koalicji gabinetowych można mówić dopiero w chwili stwierdzenia, że oto żadna z sił politycznych w parlamencie nie może samodzielnie sformować rządu (taka właśnie sytuacja jest charakterystyczna dla Niemiec, nie tylko w badanym przedziale czasowym). Począwszy od pierwszych wyborów do Bundestagu zjednoczonych Niemiec z 1990 roku, jeszcze ani razu nie zaistniała sytuacja, że zwycięska partia polityczna osiągnęła tak liczną reprezentację w Parlamencie Federalnym, która umożliwiłaby jej samodzielne rządy większościowe. Sytuacja taka stała się istotnym elementem istnienia systemów politycznych państw demokratycznych oraz warunkuje zapotrzebowanie na badania związane z problematyką międzypartyjnej rywalizacji gabinetowej. Na potrzeby niniejszego opracowania analizie poddano okres działalności Bundestagu w latach 1994-2002, w którym funkcjonowały ogółem dwa gabinety o charakterze koalicyjnym⁵⁹.

Tabela 11. Kompozycja partyjna zaplecza rządu H. Kohla w latach 1990-1994

Imię i nazwisko kanclerza	Ugrupowania popierające rząd	Liczba posiadanych mandatów	Ogółem	(%) ogółu
Helmuth Kohl (1990-1994)	CDU/CSU	319	398	60,1
	FDP	79		

Źródło: opracowanie własne.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 195.

⁵⁹ Chodzi o gabinety współtworzone przez CDU/CSU – FDP oraz SPD – *Zieloni*.

Wyniki wyborów w 1994 roku umożliwiły przetrwanie koalicji chadecko-liberalnej, która sprawowała swoje rządy do 1998 roku. Przy czym należy zauważyć, że zaplecze gabinetu kanclerza H. Kohla zanotowało znaczący spadek realnej siły politycznej w Bundestagu. Między 1990 a 1994 rokiem frakcje rządowe dysponowały łącznie 398 głosami, co stanowiło 60,1% ogółu (zob. tab. 11). Podczas kolejnej kadencji oba kluby utrzymały 337 głosów, co stanowiło jedynie 50,2% ogółu (zob. tab. 12). Realny spadek siły frakcji rządzących wyniósł 9,9 p. %.

Tabela 12. Kompozycja partyjna zaplecza rządu H. Kohla w latach 1994-1998

Imię i nazwisko kanclerza	Ugrupowania popierające rząd	Liczba posiadanych mandatów	Ogółem	(%) ogółu
Helmuth Kohl (1994-1998)	CDU/CSU	290	337	50,2
	FDP	47		

Źródło: opracowanie własne

W Niemczech do wyborów parlamentarnych z 27 września 1998 roku możliwe było potencjalne powołanie trzech rodzajów koalicji gabinetowych. Jednocześnie należy wspomnieć, że CDU/CSU jako jedyne ugrupowanie było w stanie stworzyć jednopartyjny gabinet większościowy w latach 1951-1961⁶⁰. Po pierwsze mogła powstać tak zwana wielka koalicja oparta na współpracy chrześcijańskiej demokracji reprezentowanej przez CDU i CSU z Socjaldemokratyczną Partią Niemiec (SPD)⁶¹. Drugą opcją była współpraca liberałów – FDP z CDU/CSU (koalicja chrześcijańsko-liberalna). W trzecim wypadku większościowe zaplecze dla egzekutywy tworzyli socjaldemokraci z SPD wspólnie z FDP (koalicja socliberalna). Jak wskazuje Przemysław Deszczyński:

[...] po wyborach w 1998 r. po raz pierwszy w historii RFN doszło do utworzenia nowej koalicji – socjaldemokratów z Sojuszem 90/Zieloni (Bündnis 90/Die Grünen). Zakończyła się tym samym era rządów liberałów, trwająca nieprzerwanie od września 1969 r.⁶²

Tabela 13. Kompozycja partyjna zaplecza rządu G. Schrödera w latach 1998-2002

Imię i nazwisko kanclerza	Ugrupowania popierające rząd	Liczba posiadanych mandatów	Ogółem	(%) ogółu
Gerhard Schröder (1998-2002)	SPD	298	345	51,5
	Zieloni	47		

Źródło: opracowanie własne.

⁶⁰ P. Deszczyński, *System kanclerski Niemiec*, [w:] *Demokratyczne systemy i doktryny polityczne*, red. P. Deszczyński, K. Gołata, Poznań 2003, s. 100.

⁶¹ Sytuacja taka zaistniała tylko dwa razy (1966-1969 i od 2005 r.).

⁶² P. Deszczyński, *op. cit.*, s. 100.

Jak już wspomniano, po elekcji w roku 1998 dotychczasowa koalicja rządząca utraciła większość parlamentarną. Nowym kanclerzem został G. Schröder, którego elekcję poparły frakcje parlamentarne SPD oraz B'90/G. Nowy gabinet dysponował ogółem 345 głosami, co stanowiło 51,5% ogółu deputowanych (zob. tab. 13).

Klasyfikacja niemieckiego systemu partyjnego

Autor opracowania do określania charakteru niemieckiego systemu partyjnego wykorzystał metodę zaproponowaną przez Petera Maira⁶³. Mianowicie zostały przeanalizowane wyniki z trzech elekcji do Bundestagu, które odbyły się w Niemczech w ciągu ostatnich piętnastu lat. Przyjmując założenia P. Maira, w niemieckim systemie partyjnym między 1990 a 1998 rokiem występowały dwie partie duże (SPD oraz CDU/CSU) oraz trzy partie małe (FDP, Zieloni oraz PDS), co oznacza, że pięć ugrupowań miało zdolność do skutecznego zagospodarowania elektoratu niemieckiego rynku politycznego szczebla federalnego. Dokonując dalszych obliczeń, partie duże w sumie zdobywały kolejno w 1990 roku – 77,3% głosów, w 1994 roku – 77,9% głosów oraz w 1998 roku – 76%. Natomiast partie małe w 1990 roku 18,4% głosów, w 1994 roku 18,6% głosów oraz w 1998 roku – 18%. Przytoczone dane wskazują, że niemieckiemu systemowi partyjnemu w ten sposób liczonemu najbliższym jest do zbioru systemów partyjnych partii wielkich.

Wnioski

Zjednoczenie Niemiec spowodowało znaczącą przemianę rynku politycznego. Analizując przebieg kolejnych kampanii wyborczych (1990, 1994 czy 1998 r.), wydaje się, że zachowania wyborców na wschodzie oraz zachodzie RFN są zróżnicowane. Świadczą o tym między innymi osiągi wyborcze PDS. Na przykład w 1998 roku partia ta uzyskała na obszarze byłej NRD 17% głosów, co oznaczało, że stała się ona trzecią siłą polityczną wschodniej części Niemiec. Natomiast w landach zachodnich

⁶³ Typologia systemów partyjnych zaproponowana przez P. Maira została oparta na podejściu *numerycznym*. Autor przyjął, że kwestia wielkości partii jest związana wyłącznie z jej rozmiarem. Poparcie małych partii według P. Maira winno się mieścić w przedziale 1-15% uzyskanych głosów w trzech dowolnie obranych elekcjach, a partie duże winny zdobywać analogicznie powyżej 15% głosów. Aby zachować przejrzystość prowadzonych badań, wprowadził on przy tworzeniu klasyfikacji systemów partyjnych dwa okresy analityczne (1947-1966 i 1967-1987). Zbadał on systemy partyjne Europy Zachodniej. Opierając się o te założenia, wskazał na istnienie systemów partyjnych partii wielkich. Oznacza to, że partie duże zdobywały ponad 83,6% głosów w wyborach, a partie małe – 12,7%. W systemach partyjnych partii małych – partie wielkie zdobywały ok. 41% głosów, partie małe w granicach 58,1%. Natomiast pośrednie systemy partyjne to takie, w których partie małe zdobywały przeciętnie 63,1% głosów, a partie duże 34,6% (por. *Wstęp do teorii partii...*, s. 148).

PDS zdołała przekonać do swojego programu jedynie 1% wyborców. Podobna prawidłowość wystąpiła we wcześniejszej elekcji, gdzie PDS zgromadziła odpowiednio na wschodzie – 18% i na zachodzie – 0,9% głosów.

Warto również zaznaczyć, że zachodnioniemieckie partie polityczne pośrednio nadal traktują wschodnie landy jako kartę przetargową w okresie przedwyborczym. Działo się tak również przed elekcją w roku 1994 oraz 1998. Kwestia zwiększenia pomocy finansowej dla wschodu Niemiec stała się instrumentem działań marketingowych skierowanych na pozyskanie głosów na tym obszarze wyborczym. Mianowicie podczas kampanii wyborczej w roku 1994 kanclerz H. Kohl, chcąc polepszyć osiągi wyborcze swego ugrupowania, przevorsował projekt dużych transferów finansowych dla landów wschodnich. Wspomniane działania spowodowały oraz utrwaliły „marketingowy” podział pomiędzy wschodnim a zachodnim elektoratem, który wzmacnia poczucie odrębności obywateli byłej NRD. Joachim Trenkner w artykule *Jedność radości pozbawiona* stwierdził, że:

[...] postawy Niemców ze Wschodu i z Zachodu wobec demokracji różnią się fundamentalnie. Co drugi mieszkaniec wschodnich landów nie uważa ustroju Republiki Federalnej za najlepszy z możliwych, a ponad trzy czwarte twierdzi nadal, że socjalizm był dobrą ideą, tylko że w NRD idea ta została źle zrealizowana⁶⁴.

Na podobną prawidłowość wskazał również Konstanty Adam Wojtaszczyk, uznając, że:

[...] procesom integrowania się obu części Niemiec nie towarzyszyło równie szybkie tempo wymazywania ze świadomości społecznej podziału na Wschód i Zachód. W konsekwencji istniało zapotrzebowanie w Niemczech Wschodnich na nowy, odpowiadający miejscowym warunkom, styl polityczny, uwzględniający problemy lokalne⁶⁵.

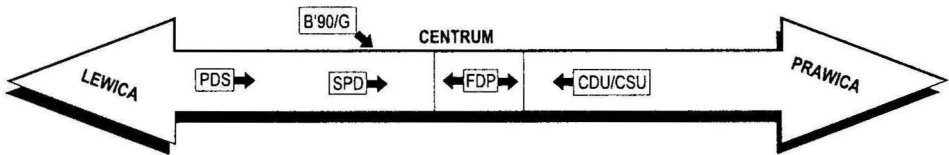
Ponadto zachodnioniemiecki system partyjny, do momentu zjednoczenia obu państw niemieckich, charakteryzował się dośrodkową formą rywalizacji partii politycznych. Chodzi tu o oblicze programowe konkretnych ugrupowań, które starały się umiejscowić w okolicach centrum klasycznego kontinuum lewica – prawica. Obecnie stan ten został częściowo przejęty do „nowego” systemu partyjnego. Strategie marketingowe głównej siły niemieckiej sceny politycznej są nadal zorientowane centrowo (CDU, CSU, FDP, SPD). Przy czym *Zieloni* od początku swego istnienia kierowali ofertę programową do elektoratu, który poszukiwał wartości poza tradycyjnym kontinuum lewica – prawica. Sama strategia marketingowa obrana przez B'90/G miała jednak charakter dośrodkowy o zabarwieniu centrolewicowym (zob. rys. 1).

⁶⁴ J. Trenkner, *Jedność radości pozbawiona*, „Tygodnik Powszechny” z dnia 24.10.2004 (www.tygodnik.onet.pl – 13.03.2007).

⁶⁵ K.A. Wojtaszczyk, *Partie polityczne w państwie demokratycznym*, Warszawa 1998, s. 120-121.

Natomiast PDS, która określa się mianem partii zorientowanej bardziej lewicowo niż SPD, stawiała podczas kampanii wyborczych w roku 1994 i 1998 raczej na rywalizację odśrodkową, poszukując radykalnego elektoratu (podobnie jak skrajnie prawicowe NPD czy DVU).

Rysunek 1. Schemat niemieckiego systemu partyjnego

Źródło: opracowanie własne

Przyglądając się programom wyborczym ugrupowań parlamentarnych z 1994 oraz 1998 roku, można wyznaczyć ważniejsze areny ich rywalizacji o poparcie elektoratu. Zalicza się do nich:

- funkcjonowanie obecnego systemu politycznego oraz zasięg postulowanych reform;
- wizja ustroju ekonomicznego oraz polityki finansowej RFN;
- kierunki zmiany prowadzonej polityki społecznej;
- poziom zaangażowania Niemiec na arenie międzynarodowej;
- relacje państwo–kościół.

Warto przytoczyć opinię Andrzeja Antoszewskiego, który zaobserwował następującą prawidłowość: „Jak się wydaje, zasadne jest mówienie o zmianie charakteru niemieckiego rynku wyborczego, który ewoluuje w stronę umiarkowanej niestabilności, choć – z uwagi na stosunkowo niewysoki poziom chwiejności wyborczej – jeszcze jej nie osiąga”⁶⁶.

Niemieckie partie polityczne musiały od początku lat 90. znacznie zmienić istotę swoich dotychczasowych działań marketingowych. Jak już wspomniano, główną przyczyną tego zjawiska była modyfikacja rynku politycznego zjednoczonych Niemiec. Zachodnioniemiecki elektorat wyborczy w pełni akceptował demokratyczne wzorce zachowań ugrupowań politycznych oraz dośrodkowy charakter rywalizacji typowy dla systemu partyjnego. Obywatele wschodnioniemieccy, których proces socjalizacji politycznej odbył się pod znacznym wpływem ernerdowskiego reżimu komunistycznego, dopuszczał również możliwość poparcia partii przyjmujących odśrodkową strategię rywalizacji o poparcie wyborców. A. Antoszewski uznał, że:

⁶⁶ A. Antoszewski, *op. cit.*, s. 66.

[...] nieco poważniejsze zmiany zaszły w latach dziewięćdziesiątych w strukturze rywalizacji wyborczej w Niemczech. Są one wynikiem zjednoczenia i wiążą się z pojawieniem się Partii Demokratycznego Socjalizmu (Partei des Demokratischen Sozialismus), jedynego w Europie Zachodniej ugrupowania postkomunistycznego. Formacja ta, wywodząca się z byłej ernerdowskiej SED, reprezentuje interesy mieszkańców landów wschodnich i odchodzący raczej w przeszłość [...] podział socjopolityczny centrum–peryferie⁶⁷.

Jarosław Flakowski

GERMAN POLITICAL SCENE FOLLOWING THE 1994
AND 1998 ELECTIONS. THE DIRECTIONS OF THE EVOLUTION

This article is devoted to the presentation of the dynamism of changes observable as a result of the struggle for power in the German political system during Bundestag deputies elections in the years 1994 and 1998. In order to describe precisely the regularities of the conduct of election campaigns in the Federal Republic of Germany, the article presents some definitions of the elements which set the research 'frames' of the German political scenes. The author discusses the Bundestag election system, the idea of a party and the party system as well as basic concepts of political marketing.

Part two describes German political parties including their activities and programmes after 1989. The following part contains information concerning the course of political campaigns conducted prior to the 1994 and 1998 elections. Part four includes an analysis of power arrangement in Bundestag observable after the above mentioned elections.

The last part of the article presents the classification of German party system in the particular research period. The article has been enriched with charts including statistical data which facilitate the visualisation of the discusses subject.

The considerations included in the article do not cover the subject entirely, however they shall become the outset of wider research on the dynamism of changes occurring within the German political scene after the unification of the Federal Republic of Germany and the German Democratic Republic.

---

⁶⁷ *Ibidem.*